

Matka äidiksi — tarinoita adoptiosta ja yksinvanhemmuudesta

Suomessa kansainväliset adoptiot olivat selvässä nousussa 2000-luvun alkupuolella. Nousu on kuitenkin kääntynyt laskuun, mutta adoptiolasta haluavien määrä ei ole vähentynyt. Adoptiojonot ja adoptiota haluavien odotusajat pitenevät. Adoptiotutkija Peter Selmanin (2006) mukaan maailmassa tapahtui vuonna 2004 noin 45 000 kansainvälistä adoptiota. Kolme vuotta myöhemmin, vuonna 2007, vastaava luku oli 37 000, – eli noin 8000 adoptiota vähemmän.

Miten kansainväliset muutokset adoptioissa näkyvät suomalaisissa adoptiotalastoissa? Teen lyhyen katsauksen adoption historiallisiin ja nykypäivän demografiisiin tietoihin: mistä lapsia adoptoidaan ja mihin maihin lapset päätyvät?

Adoption demograafiset tutkimukset tuovat esille maailmanlaajuisen yhteiskunnallisen kehityksen ja erilaisten kansainvälisten kriisien esiintymisen. Richard Weil (1984) teki 1980-luvun alussa ensimmäisiä tutkimuksia liittyen kansainvälisen adoption demograafiin muutoksiin. Euroopasta (erityisesti Kreikasta, Italiasta ja Saksasta) luovutettiin toisen maailmansodan jälkeen adoption lapsia lähinnä USA:han aina 1960-luvulle saakka. Pienessä mittakaavassa myös Suomesta adoptoitiin lapsia Eurooppaan. Seuraavina kahtena vuosikymmenenä yleistyivät Aasian adoptiot. Adoptoitavia lapsia tuli erityisesti Korean sodan seurauksena (Selman 2002, Weil 1984).

1970-luvulla suunnattiin adoptionhakumatkalle Latinalaiseen

Amerikkaan ja seuraavalla vuosikymmenellä yleistyivät Intian ja Kolumbian adoptiot. Kahdenkymmenen vuoden tauon jälkeen lasten luovuttaminen Euroopasta alkoi uudelleen, sillä neuvostoliiton hajoamisen myötä ulkomainen kiinnostus Itä-Euroopan maihin lisääntyi 1990-luvulla. Tämä oli huomattavaa erityisesti Romanian lastenkotilosuhteita esittäneiden dokumenttiohjelmien jälkeen (Selman 2002, 2006, Weil 1984).

2000-luvulla Kiinasta tuli merkittävä adoptioiden kohdema, erityisesti yhden vanhemman adoptioiden kohdalla. Adoptiot olivat yleisiä Venäjältä ja Vietnamista, mutta myös Afrikan alueen AIDS-orpoja adoptoitiin muihin maihin. Guatemalasta luovutettiin 2000-luvulla edelleen paljon lapsia Yhdysvaltoihin, mutta korruption ja epäselvyyksien vuoksi maat, jotka olivat sitoutuneet Haagin yleissopimukseen lastensuojelusta ja yhteistyöstä kansainvälisissä adoptioissa, vastustivat Guatemalan adoptiota.

Kansainvälisiä adoptioita maailmassa tapahtuu määrällisesti eniten Yhdysvaltoihin, Espanjaan ja Ranskaan. Mutta jos muutamme tarkastelukulmaa, ja katsomme paljonko adoptioita on suhteutettuna asukaslukuun tai syntyneisiin lapsiin, järjestys onkin Norja, Espanja ja Ruotsi. Onkin yllättävää, että myös Suomi sijoittuu tässä vertailussa yllättävän korkealle Yhdysvaltojen ja Ranskan kanssa (Selman 2009).

Suomeen on adoptoitu noin 3500 lasta kansainvälisen adoption kautta vuosina 1985–2007, joista noin kymmenen prosenttia on yhden vanhemman adoptioita. Suomen kansainväliset adoptiotalastot seuraavat kansainvälisiä trendejä. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, että

vielä 2000-luvun alussa kansainväliset adoptiot näyttivät lisääntyvän vuosi vuodelta. Nousu taittui kuitenkin laskuun nelisen vuotta sitten ja kansainväliset adoptiot ovat vähentyneet 42 prosenttia vuosien 2004 ja 2007 välillä. On tietenkin huomioitava, että vuosi 2004 oli maailmanlaajuisesti kansainvälisen adoption huippuvuosi. Peter Selman väittää, että Suomessa adoptiot ovat vähentyneet enemmän kuin missään muussa vertailussa olleista 23:sta maassa. Vertailussa oli mukana Euroopan maiden lisäksi Australia, Yhdysvallat ja Kanada. Tämä johtunee siitä, että eniten lapsia oli tullut kyseisinä vuosina Kiinasta ja Venäjältä. Kiinan adoptiot ovat maailmanlaajuisesti 2000-luvun alusta vähentyneet 35 prosenttia ja Venäjän adoptiot lähes 50 prosenttia. Vähennys johtuu kiristyneistä adoptiokriteereistä (Selman 2002, 2006, 2009).

Kate Parks (2006) tuo esille, ettei kansainvälistä adoptiota ole tarkasteltu analyttisesti osana globaalia maahanmuuttoa. Hänen mukaansa suurin syy adoption luovuttamiseen maailmanlaajuisesti oli poikia suosivat asenteet ja luovuttavan maan kehityksen tasoa kuvaavat muuttajat kuten lasten ja naisten koulunkäynti. Adoption luovuttamisen synnä voivat olla myös moraaliset syyt, kuten se että, avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi nähdään moraalisesti kyseenalaisena. Myös nuorelle yksinvanhemmalle syntynyt lapsi saattoi olla adoption luovuttamisen syy. Kansainvälisissä adoptioissa kuitenkin suurimmalla osalla lapsista ei ole biologisia vanhempia tiedossa tai he ovat kuolleet. Näin lähtökohtaisesti ei voida aina tietää adoption luovuttamisen syytä.

Mikä on adoptioiden tulevai-

suus? Selman kysyy, parantuvatko lasten olosuhteet luovuttavissa maissa niin paljon, ettei heitä enää luovuteta adoptioon? Lisääntykö lasten kotimainen adoptio luovuttajamaissa? Kysymyksiä, joihin meillä ei ole vastauksia tällä hetkellä. Parks (2006) mukaan on myös mahdollista, että tarve kansainvälisiin adoptioihin voi jopa lisääntyä länsimaissa, koska perheen perustaminen on myöhentynyt. Biologisten lasten saaminen voi vaikeutua jo pelkästään naisen iästä johtuen ja lapsia on tarjolla vähän kotimaisiin adoptioihin.

Weil ja Selman puhuvat adoptiosta osana hiljaista maahanmuuttoa. Onko lapsi, joka on adoptoitu Suomeen maahanmuuttaja ja ”toinen”, vaikka hän olisi täysin suomalaisen kulttuurin kasvatti? Lasta haluaville henkilöille adoptio on yksi mahdollisuus saada lapsi. Vaikka kirjallisuudessa adoptio nähdään usein toissijaisena mahdollisuutena, adoptiovanhemmilla on entistä enemmän biologisia, sijais- tai adoptiolapsia lähtiessään adoptioprosessiin. Adoptiovanhemmille ja lapselle adoptio on kuitenkin uuden alku.

Tämä lyhyen demografinen katsauksen avulla halusin sijoittaa suomalaiset adoptiokäytännöt globaaliin kontekstiin. Katsauksen avulla voidaan maalata taustaa globaaleille ilmiöille, mutta tilastoissa ei kuitenkaan näy yksittäisen äidin tai lapsen tarina. Päästäksemme syvemmälle näihin kokemuksiin tarvitsemme erilaista lähestymistapaa.

Tutkimukseni käsittelee äidiksi tulemisen kokemusta ja elettyä äitiyttä. Millaisia merkityksiä äitiys sai tutkimukseen osallistuneiden elämässä. Kokemuksen tutkiminen antaa tärkeää tietoa adoptioprosessista. Olen lähestynyt adoptiota 19 yhden vanhemman adoptiokokemuksen kautta. Kansainväliset adoptiot tapahtuivat kolmen adop-

tiopalvelunantajan välityksellä. Naitä olivat Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, Interpedia ja Pelastakaa Lapset. Lähtökohdakseni valitsin kriittisen perhetutkimuksen. Erityisesti halusin keskusteluttaa biologista vanhemmuutta ja ruumiillista äitiyden kokemusta suhteessa adoptioon. Kriittinen perhetutkimus haluaa keskusteluttaa eletyn perheen tarina ja millaisia merkityksiä äitiys saa.

Adoptioneuvonta tuottaa yleisesti hyväksytyt ja hyvänä pidetyn mallin hyvästä vanhemmuudesta. Luonnollisena pidetty perhe määrittyy adoptioneuvonnassa heteroseksuaaliseksi parisuhteeksi. Yhden vanhemman kohdalla puuttuva vanhempi korvataan toisen sukupuolen mallilla ja verkostoilla. Mikäli biologinen lapsi nähdään ns. luonnollisena, kriittinen perhetutkimus keskusteluttaa biologian ylivaltaa vanhemmuuden määrittelyssä ja vanhemmuuden sosiaalisen luonteen merkityksen avaamisena.

Adoptioon liitetään toiseuden pelko. Pelko esiintyy erityisesti lapsen tuntemattomiin taustoihin ja lapsen mukanaan tuomina haasteisiin. Vastaavasti yksinvanhemmuudessa toiseus liittyy äitiin ja hänen mahdollisuuksiinsa vastata lapsen hoidosta. Adoptiovanhemman on vastattava näihin vaateisiin. Yksin vanhemman ideaalimuotokuva piirtyi henkilöksi, jolla oli turvattu toimeentulo sekä hyvä fyysinen ja psyykinen terveys. Terveyteen liittyi myös pystyvyys ottaa kasvatus- ja hoitovastuu lapsesta. Pystyvyys liittyi selviytymiseen ja arjen kasvatuskysymysten ratkaisemiseen. Asuinympäristön ja kodin tuli täyttää edellytykset lapsen turvalliseen kasvuun, ja henkilön piti pystyä takaamaan riittävä turvaverkosto ystävistä ja suvusta.

Kriittinen perhetutkimus keskusteluttaa myös ruumiillisuutta. Ruumiillisuus liittyy vahvasti sosiaaliseen vanhemmuuteen ja siihen,

miten ruumis synnyttää äitiyttä. Tutkimuksessani adoptioäidit käyttivät biologiseen vanhemmuuteen liittyviä ruumiillisen raskauden ja odotuksen käsitteitä. Näin oma vanhemmuus tulee helpommin kerrottavaksi. Lapsen odotus ei näkynyt ruumiin muutoksina, joten adoptiolasta odottavan on kertomalla tehtävä odotus näkyväksi. Odotuksen kestoa ei voitu tarkalleen ennustaa. Äitiyteen liitetään ainutlaatuinen eletyn ruumiillisuuden kautta syntyvä suhde lapseen. Adoptiossa tätä sidosta ei synny raskauden kautta. Ruumiillisuus-käsitteen käyttö ei ole ongelmaton adoptioäitiyden yhteydessä, koska äitiys liitetään vahvasti biologiaan.

Tutkimukseeni osallistuneet puhuivat äitiyden mallitarinan mukaisesti raskaudesta eli lapsen odotuksesta, keskenmenoista silloin kun luvattua lasta ei saanutkaan sekä kiintymyssuhteen synnystä. Yhtenäinen metaforinen ja kulttuuriseen ruumiillisuuteen liittyvä kieli syntyy osana adoptioneuvontaa. Adoptiolapsen ns. syntymälle ei ole olemassa valmista kulttuurista mallitarinaa. Perinteisesti lapsen syntymä tapahtuu sille legitimoidussa suojaisessa paikassa, jossa ympärillä on ”synnytyksen hoitoon” erikoistunut henkilökunta. Adoptiossa lapsen luovutus tapahtuu usein julkisessa tilassa.

Kriittinen perhetutkimus kyseenalaistaa ja tunnistaa oman kulttuurin itsestäänselvyyksiä. Tämä on kuitenkin ongelmallista kansainvälisten adoptioiden kohdalla, sillä reunaehdot tulevat suomalaisesta lainsäädännöstä ja adoptiokäytännöistä. Usein unohtetaan, että myös luovuttavien maiden käytännöt määrittelevät, ehkä vielä enemmän, vanhemmuuden rajapintoja.

Eletty arki tarkoittaa tutkimuksessani arkea suhteessa äitiyteen. Arki rajoittuu kotiin ja kodin tuntuuteen, näin myös kodista ulos.

Kodin tuntuisuus voi sijoittua hotellihuoneeseen lapsen hakumatkalla. Se voi rajoittua lastenkotiin tai Suomen rajojen sisälle saapumiseen. Arki muodostuu matkaan kohti äitiyttä ja suhteessa lapseen.

Filosofi Agnes Heller (1984) kysyy voiko reflektio olla osa arkea. Reflektio on olennainen osa adoptiovanhemmaksi tulemistä. Se on välttämätön edellytys adoptioluvan saamiselle. Reflektion avulla tuetaan ideaali vanhemmuuden mallitarina. Reflektion avulla halutaan tuottaa se tavallinen tarina neuvonnassa tuotetun ideaalitarinan ja eletyn äitiyden tarinan välillä. Rutiinit ovat keino ottaa käytännönläheisesti haltuun uusi elämäntilanne.

Oma tutkimukseni paikantuu kriittisen perhetutkimuksen kenttään ja oppiaineeni on ollut sosiaali- ja terveyspolitiikka. Sijoitan itseni myös feministisen tutkimuksen kenttään, sillä feministinen tutkimus on antanut välineitä perheen kriittisen tarkasteluun. Tutkimusta tehdessä olen käyttänyt terveys-, lääke-, käyttäytymistieteellistä ja feministisen tutkimuksen kirjallisuutta.

Erilaiset tutkimukselliset lähtökohdat avaavat monia näkökulmia aiheeseen. Adoptiota on tutkittu sosiaali- ja terveystieteessä ja erityisesti lääketieteessä. Vaikka tutkimukseni kohteena on äitiys, aihepiiri pitää sisällään myös sosiaalityön yhden merkittävän alueen, adoptio-neuvonnan. Eri tieteenalat haastavat toisiaan tuottamaan erilaista tietoa adoptiosta sekä lapsen että vanhemman näkökulmasta.

Adoptioon ja yksinvanhemmuuteen liittyvässä tutkimuksessa löysin kolme yhteistä laajempaa teemaa: lasten kehityksen, vanhemmuuden ja toimeentulon tutkimus-

ta. Yhteistä kaikille löytämilleni tutkimuksen teemoille oli, että niistä löytyi riskien ja suojaavien tekijöiden tutkimusta. Tämä oli yleistä käyttämälläni terveys-, käyttäytymistieteelliselle ja psykologiselle kansainväliselle tutkimukselle. Ainoastaan feministisessä tutkimuksessa ns. riskien kartoittamiseen liittyvä tutkimus puuttui. Muita merkittäviä tutkimuksen yhteisiä teemoja yksinvanhemmuuden ja kansainvälisen adoption tutkimukselle oli lasten fyysinen ja psyykinen kehitys, perheen vuorovaikutus ja taloudellinen tilanne.

Adoptiota ohjaa oma lainsäädäntönsä ja adoptio-neuvonta on kehittynyt omana osaamisalueenaan. Adoptio-osaaminen on saanut kuitenkin paljon vaikutteita yleisestä sosiaalityön ja erityisesti lastensuojelun osaamisesta. Sekä lastensuojelutyo että adoptio-neuvonta tuottavat puhetta lapsen hyvästä ja hyvästä vanhemmuudesta. Kansainväliseen adoptioon liittyvän tutkimustiedon jakaantuminen usealle tieteenalalle osoittaa sen, että adoption ammattikäytännöt tarvitsevat monitieteistä lähestymistapaa saadakseen kuvan ilmiön monipuolisuudesta. Tämä mahdollistaa toiminnan sekä vanhempien että lapsen parhaaksi. Uudet tutkimukset adoptiosta vahvistavat adoptio-osaamisen pohjaa, näin vahvistuu adoptio-osaaminen omana itsenäisenä alueenaan.

Omalla tutkimuksellani on ollut käytännönläheinen tavoite tuottaa tietoa adoptioprosessista yhden vanhemman näkökulmasta. Adoptionkäytänteet ovat jatkuvasti muuttuvassa ja kehittyvässä prosessissa, joka mahdollistaa myös erilaisten työmenetelmien kehittämisen. Tuloksilla voi olla myös äitiy-

den moninaisuuksia avaavia ja arvostavia merkityksiä. Näin ehkä adoptiokin voitaisiin nähdä yhtenä tasavertaisena mahdollisuutena saada lapsia ja perustaa perhe. Adoptioiden näkyväksi tekeminen voisi mahdollistaa erilaisten adoptiotarinoiden kertomisen: tarinoiden jotka kertovat onnistumisesta, mutta myös vastoinkäymisistä ja miten niistä on selvitty. Tämänkin tutkimuksen tarinat voivat siten toimia myös mallitarinoina niille, jotka harkitsevat adoptioita.

KIRJALLISUUS

Heller A. *Everyday Life*. Routledge & Kegan Paul, London 1984.

Parks K. *International Adoption. Another Look at the Quiet Migration*. Paper presented at the annual meeting of the American Sociological Association, Montreal Convention Center, Montreal, Canada. 10 aug. 2006.

Selman P. *Intercountry adoption in the new millennium; the "quiet migration" revisited*. *Population Research and Policy Review* 2002;21:205–225.

Selman P. *Trends in intercountry adoption: Analysis of data from 20 receiving countries, 1988–2004*. *Journal of Population Research* 2006;23(2):183–204.

Selman P. *The rise and fall intercountry adoption in the 21st century*. *International Social Work* 2009;52(5):575–594.

Weil Richard H. *International Adoptions: The Quiet Migration*. *International Migration Review* 1984;18(2):276–293.

SEIJA SUKULA

FT, TtM

Tampereen yliopisto